

Med simboli državnosti, kot se izkazujejo s figuraliko na osebnih dokumentih, so v Sloveniji na izpostavljenem mestu izbrane upodobitve z železnodobne situle z Vač. To me kot arheologa navdaja z mešanimi občutki.

Nesporazumi s slovenskimi simboli

Tekst

Peter Turk

Razglasitev Slovenije za samostojno državo so pred slabimi tremi desetletji spremljali tudi novi državni simboli. Kot se za tako slovesna obeležja državnosti spodobi, naj bi bilo v njih simbolno povzeto to, kar nas določa in povezuje. Povzeti naj bi bili obnem naše dolge tradicije in sodobni dosežki. Izbor motivov in oblikovanje simbolov, ki naj zaobjamejo vse te elemente, gotovo ni bila lahka naloga. Zato ne preseneča, da sta bila naša poveljavna simbola, zastava in grb avtorja Marka Pogačnika, ob nastanku pospremljena z živahnimi razpravami, nikoli do konca rešenimi za in proti.

Med motivi na osebni izkaznici in potnem listu, prav tako dveh pomembnih obeležjih naše države, so tudi izbrani prizori s situle z Vač. Za to imajo nemajhno zaslugo zagovorniki venetske avtohtonistične teze. Med njimi je bil v 80. in 90. letih kot oblikovalec popularen Oskar Kogoj, ki je motiv konja s situle nekoliko predrugačil in ga kot starodavni simbol moči, plemenitosti in lepote promoviral v »venetskega konja«, v enega od novokomponiranih simbolov slovenstva.

Nekateri zlobni jeziki sicer trdijo, da se v tem konju, ki je bil v nekaterih izpeljankah podan v beli glazuri, ne skriva nič drugega kot Dergančev in Filipičev beli konj iz legendarne *Butnskale*. Spomnimo se: tudi Butnskala je – sprva kot radijska oddaja, potem kot filmska različica – določala duh časa v 80. letih, duh istega časa, v katerem se je rojevala država Slovenija. Butnskala ni drugo kot lokalno versko gibanje: glavni junaki so se vztrajno z glavo butali v skalo, vse dokler niso doživeli razsvetljenja, se pravi, dokler niso ugledali belega konja. Podpisanimu je ostal v še posebej milem spominu nesrečni Valentinčič, ki mu ni in ni uspelo doseči te prav posebne butnskalske blaženosti, pa naj se je še tako zavzelo butal v skalo.

Na naših osebnih izkaznicah je na prednji strani upodobljen eden od konjenikov z zgornjega friza situle z Vač, na zadnji strani pa je isti motiv ponovljen v zeleni izvedbi z dodano rastlinsko simboliko, tako kot dejansko nastopa na situli. Z oblikovalskega vidika, tudi z vidika koherentnosti simbolnega sporočila, ki naj bi ga nosil situlski konjenik, se zdi logično, da je bil odločevalcem prvi izbor iz nabora možnih motivov s situle. Ni pa to logično z arheološkega vidika. Na situli z Vač je namreč daleč najpomembnejša oseba veljak s trikotnim pokrivalom, ki sedi na vozu v prvem frizu.

Taisti veljak je v drugem frizu vladar, ki med drugim na prestolu z žezlom kot suveren izvaja oblast. Z dobrimi razlogi sklepamo, da so na situli z Vač obeleženi prizori pomembnih dejanj v njegovem življenju. Zelo verjetno je, da je taisti suveren tisti, ki je situlo kot zapis njegovih slavnih del in s tem kot obeležje njegove oblasti odnesel s seboj v grob.

Konjenik na naši osebni izkaznici je torej le vladarjev pribočnik, je eden iz njegovega spremstva. Pa vendar, nekaj je v meni, kar me ob tem prizoru navdaja z zadovoljstvom. S tem simbolom, z njegovim privzemom med simbole naše državnosti, si kot arheolog obe tam, da je obeležena tudi naša daljna, prazgodovinska preteklost. Pa čeprav je večina od mnogoterih plasti simbolike te podobe za nas za vedno izgubljenih, je morda prav, da jo obeležujemo. Čeprav so moji pogledi na to, kako radikalno je današnji svet drugačen od tistega izpred 2500 let – od načina življenja in jezika pa do dožemanja sveta –, zelo različni od pogledov avtohtonistov, se morda v afiniteti do teh podob ujamemo.

Dolenjski slog

A v zvezi s tem velja razčistiti nesporazum glede »venetskega konja«. Konj na naših osebnih izkaznicah je konj s situle z Vač. Ta pa ne izhaja iz venetskega kulturnega kroga, temveč dolenjsko halštatskega. Po noši in pogrebnih običajih je to kultura z mnogo bolj vzhodnim pridihom od venetske kulture, razširjene od italijanske Benečije (Veneto) do zahodne Slovenije. V situlski umetnosti

venetskih krajev so konji upodobljeni drugače, naš konj z Vač je specifičen za dolenjski situlski slog. Situlska umetnost je bila namreč mednarodna, razširjena od Bologne kot etruščanskega središča prek venetskega, retijskega, alpskega (zgodnje)keltskega do istrskega in dolenjskega prostora. Kot taka je torej danes skupna dediščina Slovenije in Italije, a tudi Avstrije, Hrvaške in Švice. V nasprotju denimo z Butnskalo, ki je zgolj naša. Tega se je dobro zavedati. Prav tako se je dobro zavedati, da prazgodovinski motivi izpred poltretjega tisočletja nimajo prav nič skupnega s slovenstvom in našo državnostjo. Z njimi le obeležujemo spomin na visoko kulturo v naših krajih izpred davnega poltretjega tisočletja.

Potni list je obsežnejši dokument od osebne izkaznice, zato ponuja možnosti tematiziranja večjega števila simbolnih motivov. Tako so v njem številne tudi podobe s situle z Vač. Še vedno zaseda med njimi najbolj izpostavljeno mesto konjenik s prvega friza situle, ki je v potnem listu kot podlaga upodobljen na str. 4 in 5. Pri njem preseneča polna, tridimenzionalna izvedba figure, ki pa ima zelo neposrečen, lutkasto oblikovan obraz z zelo neizrazito brado. Ta ne sledi figuralni predlogi konjenikov s situle z Vač, ki imajo izrazite brade. Žalibog, mnogo bolj spominja na slavna junaka češke risane serije, na Pata in Mata.

Galop

A to ni glavni greh situlskega upodabljanja v našem potnem listu. Moj poveljavni očitek je namenjen drobceni silueti ga-

lopirajočega konjenika na naslednjih straneh potnega lista. Na vsaki strani je upodobljen v eni od faz galopa: če hitro prevrtimo strani, se zgodi celo učinek filma. Tega konjenika ne spremlja rastlinski motiv kot na osebni izkaznici, in kot je to tudi na situli z Vač, temveč motiv ptice ujede ali morda krokara. Ta na situli ni upodobljen nad konjenikom v sprevedu na prvem frizu situle, temveč levo, nad konjem, ki ga na povodcu vodi konjevojec s sekiro na ramah. Glede na pogostost tega motiva tudi na drugih predmetih situlske umetnosti ni dvoma, da gre za žrtvenega konja. Gre torej za upodobitev žrtvenega obredja s svečenikom s sekiro – krvnikom in žrtvijo – konjem. Terminalnost tega dogodka dodatno podkrepi prav krokara nad konjem, ki tudi sicer na predmetih situlske umetnosti simbolizira smrt in prehod v onstranstvo. Ptica ujede ali krokara simbolizira smrt tudi v sočasni grški figuraliki.

Pri upodobitvi konjenika se je torej v potnem listu zgodil nesporazum: ne gre le za to, da je konjenik značilno statične in oblikovno specifične situlske umetnosti prešel v divji galop, ob katerem človeka daje želja, da bi si poživilo kako legendarno morriconejevsko prerijsko melodijo. Simboliko rasti in življenja podeljujoče moči, ki jo ima na situli upodobljen rastlinski motiv, je zamenjal simbol smrti in poti v onstranstvo, ki jo nosi krokara.

Moj očitek ni namenjen oblikovalcu potnih listov, pokojnemu Miljenku Liculu, čigar delo izjemno cenim. Ugotavljam le, da je imel pri svojem delu slabe strokovne svetovalce. Dirjačega situlskega konjenika na poti (in z njim tudi vse nas s potnimi listi v tujini) spremlja simbol smrti. To mi ni všeč.

Ali pa se motim. Morda pa skrivni um, ki se skriva za tem zagonetnim sporočilom, ni hotel nič drugega kot spomniti nas na vedno aktualno misel o življenju in smrti, o večni krožnem in izmenjujočem se principu odhajanja in ponovnega prihajanja. Morda pa se v tej globoki simboliki približujemo ljubemu nam Francetu Prešernu in njegovemu molče trobentajočemu *Memento mori*.

Morda je tako, a slutim, da se v tem naboru napaberkovanih simbolov, ki naj bodo simboli naše države, ne skriva nič drugega kot neposrečeno banaliziranje pojmov, ki jih ne razumemo dobro, a nas to ne ovira, da ne bi ravnali z njimi kot svinja z mehcom. ●

Dr. Peter Turk je arheolog.

Moj očitek ni namenjen oblikovalcu potnih listov, pokojnemu Miljenku Liculu, čigar delo izjemno cenim. Ugotavljam le, da je imel pri svojem delu slabe strokovne svetovalce.

● Razvit plašč situle z Vač.

Prva polovica 5. stoletja pr. n. št.

Risba Ida Murgelj. © Narodni muzej Slovenije

